

Analysis and Explanation of Rural Settlements' Resilience Before and after their Transformation into Cities: A case study the Villages of Bardarashah and Oraman in Kurdistan Province

Saadi Mohammadi ¹ , Farzad Veisi ² , Kiomars Khodapanah ³ , Afshin Safahn ⁴, Omid Kohnaposhi ⁵

1. (Corresponding Author) *Department of Geography, Payame Noor University, Tehran, Iran*

Email: saadi@pnu.ac.ir

2. *Department of Geomorphology, Faculty of Natural Resources, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran*

Email: geoplan139@gmail.com

3. *Department of Geography, Payame Noor University, Tehran, Iran*

Email: a.safahian@gmail.com

4. *Department of Geography, Payame Noor University, Tehran, Iran*

Email: k_khodapanah@pnu.ac.ir

5. *Department of Geography, Payame Noor University, Tehran, Iran*

Email: omid-kohnaposhi@gmail.com

Article Info

Article type:

Research Article

Article History:

Received:

11 December 2025

Received in revised form:

5 March 2026

Accepted:

11 April 2026

Available online:

17 May 2026

Keywords:

Rural-towns,
Resilience,
Village-to-City
Conversion,
Bardarashah,
Oraman,
Kurdistan province.

ABSTRACT

The present research was conducted with the aim of analyzing the impact of this change on the resilience level of the settlements of Uraman and Bardarashah in Kurdistan province. This study is applied in nature and employs a descriptive-analytical approach. Data were collected through library and field studies. The statistical population consisted of 951 households, from which 250 household heads were selected as the sample based on Cochran's formula. Data analysis was performed using Wilcoxon, paired t-test, one-way ANOVA, and Friedman statistical tests. The results of the paired t-test showed that the overall mean resilience increased from 2.94 to 3.25, which is statistically significant. The greatest increase was related to the economic dimension (0.39 units), indicating the positive impact of urbanization on job opportunities and income. The results of ANOVA and Tukey's test indicated a significant difference among the various resilience dimensions, particularly between the economic and social dimensions. The ranking of variables using the Friedman test also revealed that factors such as allocated budget and access to energy experienced the most improvement, whereas access to credit services saw the least enhancement. In general, the policy of converting villages into cities has had a positive and significant impact on increasing the resilience of the studied settlements; however, this improvement has not been uniform across all dimensions, with economic, institutional, and physical-environmental dimensions showing greater progress compared to the social dimension.

Cite this article: Mohammadi, S., Viesi, F., Khodapanah, K., Safahn, A., & Kohnaposhi, O. (2026). Analysis and Explanation of Rural Settlements' Resilience Before and after their Transformation into Cities: A case study the Villages of Bardarashah and Oraman in Kurdistan Province. *Human Geography Research Quarterly*, 58 (2), 39-57.

<http://doi.org/10.22059/jhgr.2026.385473.1008842>

Extended Abstract

Introduction

In recent decades, the concept of resilience has emerged as one of the central themes in the planning and development of human settlements. The focus of policymakers and planners has gradually shifted from the traditional approach of assessing and measuring vulnerability toward enhancing resilience. Resilience refers to the capacity of a settlement to prevent crises, withstand shocks, and recover effectively after disruption. Thus, resilience is not only regarded as a mechanism to reduce vulnerability but also as a pathway to sustainable development. Rural areas, due to structural weaknesses in their economic systems, financial limitations, dependence on traditional livelihood activities, and insufficient institutional infrastructure, have long been considered among the most vulnerable geographic spaces in developing countries, including Iran. To address these challenges, one of the policy measures pursued in the Iranian planning system over the past two decades has been the transformation of eligible villages into towns or small cities. The underlying assumption is that this transformation enhances administrative status, improves access to financial and infrastructural resources, and ultimately strengthens the resilience of the newly urbanized settlements. Such settlements are also expected to serve as regional development hubs. However, the fundamental question remains:

-Does this transformation actually increase resilience, and if so, in which dimensions is improvement most evident, and in which areas do weaknesses persist?

Methodology

The research is applied in nature and employs a descriptive-analytical approach. In the theoretical section, documentary methods were used to review literature on resilience, its conceptual foundations, and comparable international experiences. In the empirical section, field-based methods including structured interviews, direct observations, and questionnaire surveys were utilized. The statistical population comprised 951 households across the two

settlements. Using Cochran's formula, a sample size of 250 household heads was determined, and questionnaires were distributed proportionally and randomly across both locations. Data analysis employed a set of inferential statistical tests, including paired-sample t-tests, one-way analysis of variance (ANOVA), Tukey's post-hoc test, and Friedman's ranking test. These methods allowed for a robust comparison of resilience levels across different dimensions and between the two periods of pre- and post-transformation.

Results and Discussion

The findings indicate that the village-to-city conversion policy has led to a significant positive improvement in the overall resilience of the studied settlements. The mean resilience score increased from 2.94 in the pre-conversion period to 3.25 in the post-conversion period, a change that is statistically highly significant. However, the degree of improvement across the four resilience dimensions was not uniform, revealing a heterogeneous pattern. The economic dimension experienced the most substantial progress, with an increase of 0.39 units. This enhancement is primarily attributed to the creation of new job opportunities (especially in border trade and tourism), diversification of livelihood activities, and increased household income. The institutional and physical-environmental dimensions also showed considerable growth, with increases of 0.38 and 0.32 units, respectively, evident in indicators such as increased local budgets, more accountable urban management, improved road networks, access to energy, and health services. In contrast, the social dimension showed the least improvement (an increase of 0.14 units), and comparative analysis (Tukey test) confirmed its status is significantly lower than the other three dimensions. The ranking of variables using the Friedman test further revealed that infrastructure and budget-related variables (e.g., allocated budget and access to energy) improved the most, while variables related to institutions and social capital (e.g., access to credit services and administrative institutions) improved the least. These

findings suggest that the policy has been more successful in strengthening the "hard" aspects of development (infrastructure and economy) than the soft aspects (inclusive institutions, social capital, and participation).

Conclusion

This research demonstrates that the village-to-city conversion policy, as a structural intervention, can enhance settlement resilience by mobilizing resources and elevating administrative status. However, the unbalanced improvement across different dimensions, particularly the notable advancement of economic and physical aspects compared to the social dimension, constitutes a significant weakness that may affect the long-term sustainability of these achievements. Sustainable resilience requires a comprehensive and integrated approach where strengthening efficient local institutions, facilitating community access to financial resources, and consolidating social capital and public participation mechanisms are placed at the core of planning, alongside physical and economic development. Therefore, it is recommended that future policymaking move beyond a sole focus on physical and quantitative indicators. By designing institutional and social empowerment programs, the necessary foundation for achieving comprehensive resilience and enduring stability in the face of crises can be established.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

تحلیل و تبیین وضعیت تاب‌آوری سکونتگاه‌های روستایی در دو دوره قبل و بعد از تبدیل شدن به شهر مطالعه موردی: روستاهای برده‌رشه و اورامان در استان کردستان

سعیدی محمدی^۱✉، فرزاد ویسی^۲، کیومرث خداپناه^۳، افشین سفاهن^۴، امید کهنه پوشی^۵

۱- نویسنده مسئول، گروه جغرافیا، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: saadi@pnu.ac.ir

۲- گروه ژئومورفولوژی، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران. رایانامه: geoplan139@gmail.com

۳- گروه جغرافیا، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: a.safahian@gmail.com

۴- گروه جغرافیا، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: k_khodapanah@pnu.ac.ir

۵- گروه جغرافیا، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: omid-kohnahposhi@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	در ایران، تبدیل برخی نواحی روستایی به شهر به‌عنوان بخشی از سیاست‌های توسعه و ساماندهی سکونتگاه‌ها انجام شده است؛ اقدامی که برای تقویت توان سکونتگاه‌ها در مواجهه با بحران‌ها مورد توجه قرار گرفته است. در این راستا پژوهش حاضر با هدف تحلیل تأثیر این تغییر بر سطح تاب‌آوری سکونتگاه‌های اورامان و برده‌رشه در استان کردستان انجام شده است. این مطالعه از نوع کاربردی و با رویکرد توصیفی-تحلیلی است. داده‌ها از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی جمع‌آوری شد. جامعه آماری شامل ۹۵۱ خانوار است که بر اساس فرمول کوکران، ۲۵۰ سرپرست خانوار به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون‌های آماری ویلکاکسون، تی زوجی، تحلیل واریانس یک‌طرفه و فریدمن انجام گرفت. نتایج آزمون تی زوجی نشان داد که میانگین کلی تاب‌آوری از ۲/۹۴ به ۳/۲۵ افزایش یافته که این بهبود از نظر آماری معنادار است. بیشترین افزایش مربوط به بعد اقتصادی (۰/۳۹ واحد) بود که نشان‌دهنده تأثیر مثبت شهر شدن بر فرصت‌های شغلی و درآمدی است. نتایج آزمون تحلیل واریانس و توکی حاکی از تفاوت معنادار بین ابعاد مختلف تاب‌آوری، به‌ویژه بین ابعاد اقتصادی و اجتماعی بود. رتبه‌بندی متغیرها با آزمون فریدمن نیز نشان داد که عواملی مانند بودجه اختصاصی و دسترسی به انرژی بیشترین بهبود را داشته‌اند، درحالی‌که دسترسی به خدمات اعتباری کمترین ارتقا را تجربه کرده است. در مجموع، سیاست تبدیل روستا به شهر تأثیر مثبت و معناداری بر افزایش تاب‌آوری سکونتگاه‌های مورد مطالعه داشته است؛ اما این بهبود در تمام ابعاد یکسان نبوده و ابعاد اقتصادی، نهادی و کالبدی-محیطی نسبت به بعد اجتماعی پیشرفت بیشتری داشته‌اند.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۲۰	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۲/۱۴	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۱/۲۲	
تاریخ چاپ: ۱۴۰۵/۰۲/۲۷	
واژگان کلیدی: روستا شهر، تاب‌آوری، تبدیل روستا به شهر، برده‌رشه، اورامان، استان کردستان.	
استناد: محمدی، سعیدی؛ ویسی، فرزاد؛ خداپناه، کیومرث؛ سفاهن، افشین و کهنه پوشی، امید. (۱۴۰۵). تحلیل و تبیین وضعیت تاب‌آوری سکونتگاه‌های روستایی در دو دوره قبل و بعد از تبدیل شدن به شهر مطالعه موردی: روستاهای برده‌رشه و اورامان در استان کردستان. فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۸ (۲)، ۵۷-۳۹.	

<http://doi.org/10.22059/jhgr.2026.385473.1008842>

مقدمه

تبدیل نقاط روستایی به شهر در قالب راهبرد کارکردها مطرح می‌شود که ایجاد شهرهای کوچک را لازمه ارتباط متقابل با حوزه‌های روستایی دانسته و این امر را محور توسعه منطقه‌ای قرار می‌دهد. (برقی، قنبری و سیف‌الهی، ۱۳۹۱: ۲۱۹). به اعتقاد صاحب‌نظران، تبدیل روستا به شهر و به عبارتی شهری سازی روستایی بخشی از فرآیند توسعه روستایی محسوب می‌شود (آستانه و محمودی، ۱۳۹۵: ۲۰۰). برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه منطقه‌ای بر این عقیده هستند که ایجاد شهرهای کوچک و تبدیل نمودن روستاها به روستا-شهر موجب می‌شود که این نقاط جدید با برخورداری از خدمات، امکانات و نقش‌های جدید به‌عنوان محرک و پخش‌کننده توسعه به نواحی روستایی اطراف عمل کرده و با کاهش فقر روستایی به‌عنوان مهم‌ترین عامل آسیب‌زا در محیط‌های روستایی، سبب توسعه و در نتیجه افزایش قدرت تاب‌آوری در میان سکونتگاه جدید شود. (Abou-Korin, 2014: 318). چراکه هدف اصلی از تبدیل نمودن روستاها به شهر به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه دستیابی به شرایط مطلوب‌تر کیفیت زندگی است. روند شتابان ارتقای روستاها به شهر در ایران با تقاضاهای گسترده مردم در جهت بهبود وضع زندگی و برخورداری از امکانات و خدمات بهتر شکل گرفته است، از این رو لازم به بررسی است که این انتظارات پس از گذشت زمانی معین تا چه اندازه برآورده شده‌اند (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱). با توجه به اینکه رویکرد غالب امروز در برنامه‌های توسعه جهت تحقق پایداری نظام روستایی افزایش سطح تاب‌آوری روستاها می‌باشد، بایستی راهبردهای متعددی هم که به‌منظور کاهش آسیب‌پذیری و معضلات نواحی روستایی انجام می‌گیرد، از جمله تبدیل آن‌ها به روستا شهرهای کوچک، در راستای افزایش تاب‌آوری بوده و بتواند روستاها را از وضعیت آسیب‌پذیر به وضعیتی تاب‌آور در تمامی ابعاد اصلی توسعه یعنی ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیطی هدایت نماید. در ایران نیز، سیاست تبدیل روستاهای مستعد و بزرگ به‌ویژه مراکز بخش‌ها به شهر به‌عنوان یکی از استراتژی‌های توسعه روستایی مطرح و از دهه هفتاد به بعد تعداد زیادی از نقاط روستایی به شهر تبدیل شده و ارتقا یافتند (برقی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۱۷). در این راستا در منطقه مورد مطالعه پژوهش نیز که دو روستا شهر مورد بررسی در آن قرار دارند، شرایط به‌گونه‌ای بوده که این سکونتگاه‌های تازه شهر شده به‌عنوان مراکز روستایی بخش شناخته شده و به‌منظور رفع فقر، بیکاری و مشکلات متعدد اقتصادی و اجتماعی که در خود این روستاهای مرزی و نیز در روستاهای تحت نفوذشان بود، تصمیم بر ارتقای این روستاها به شهر گرفته شد تا این امر بتواند راهگشای مشکلات منطقه باشد و این شهرهای جدید بتوانند منافع توسعه را برای ساکنین محلی خود و روستاهای اطرافشان ایجاد نمایند. در این میان، یکی از مشکلات اصلی سیاست‌های توسعه روستایی به‌ویژه در بخش اجرا، عدم ارزیابی پس از اجرای طرح‌های اجرا شده و تطبیق دستاوردهای حاصله با اهداف مورد نظر می‌باشد در این راستا پژوهش حاضر بدین منظور انجام گرفته است که بتواند ضعف‌ها و نارسایی‌ها و قوت‌ها و فرصت‌های تبدیل روستاهای مورد نظر را به شهر در ارتقای سطح تاب‌آوری آن‌ها بسنجد و بدین طریق، اطلاعات شفافی را در اختیار مدیران و برنامه‌ریزان منطقه به‌منظور مدیریت مطلوب‌تر روستا شهرهای تازه تأسیس شده عرضه نماید. در همین چارچوب پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که تبدیل روستاهای مورد مطالعه به شهر چه تغییراتی در سطح تاب‌آوری سکونتگاه‌های روستایی مورد مطالعه به وجود آورده است؟

در رابطه با موضوع مورد مطالعه، تحقیقاتی توسط محققین داخلی و خارجی انجام گرفته، از جمله؛

فال سلمان و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان تبدیل روستا به شهر و ابعاد اثرات آن در فضا (مورد مطالعه: شهرهای زیارت و لوجلی شهرستان شیروان)، نتیجه‌گیری کلی تحقیق از تأثیرگذاری تبدیل روستا به شهر در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی اشاره دارد و مبین این است که این تأثیرگذاری زیاد بوده است.

سلمانی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان شناسایی و تحلیل تأثیر متغیرها و شاخص‌های تاب‌آوری: شواهدی از شمال و شمال شرقی تهران، نتایج انطباق شاخص‌ها با شرایط مورد مطالعه نشان داد که در مجموع، دو متغیر اجتماعی و نهادی تأثیرگذارترین متغیرهای در افزایش سطح تاب‌آوری منطقه مورد مطالعه بودند. محمدی، آشوری و رباطی (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان تبیین و ارزیابی مؤلفه‌های تاب‌آوری نهادی و اجتماعی در سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری (مورد: شهر نایسر سندج) نتایج پژوهش، حاکی از درجات بسیار پایین تاب‌آوری نهادی و اجتماعی این سکونتگاه نسبت به حد بهینه این معیارها است. احمدی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان تأثیر تبدیل روستا به شهر بر توسعه نواحی روستایی (مورد: شهر سلطان‌آباد)، نتایج نشان داد که تبدیل روستا به شهر در سلطان‌آباد به ایجاد فرصت‌های شغلی جدید منجر شده، رضایت نسبی ساکنان را افزایش داده و انگیزه مهاجرت به شهرهای بزرگ را کاهش داده است. با این حال، همه ابعاد توسعه روستایی دقیقاً بهبود نیافته و در برخی جنبه‌ها نیاز به مداخلات بیشتر وجود دارد. تاج‌زاده و همکاران (۱۴۰۰) در تحقیقی با عنوان دلایل و پیامدهای تبدیل روستا به شهر از نگاه روستاییان با تأکید بر ساختار اجتماعی و هویتی (مورد: قلعه‌نو)، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد پس از شهر شدن، بهبود نسبی در زیرساخت‌ها و گسترش برخی خدمات مشاهده شده، اما هزینه‌های زندگی و فشارهای اقتصادی افزایش یافته است. تغییرات کالبدی و ورود جمعیت‌های غیربومی نیز باعث دگرگونی در بافت اجتماعی و تضعیف انسجام محلی شده است. چودهاری^۱ (۲۰۱۸) در مقاله‌ای با عنوان شهرنشینی و تغییر اجتماعی در هند: تأثیر بر ساختارهای اجتماعی و هویت‌ها نشان داده است که فرآیند ارتقای روستاها به شهر در حالی که فرصت‌های اقتصادی و توسعه خدمات شهری ایجاد می‌کند، می‌تواند باعث کاهش انسجام اجتماعی و تغییر هویت‌های محلی شود. کاترینا^۲ (۲۰۲۳) در تحقیقی با عنوان باز طبقه‌بندی روستا به شهر و تأثیر آن بر شهری شدن: مطالعه موردی استان جاوه غربی، اندونزی، به این نتیجه رسیده که فرآیند تبدیل روستا به شهر باعث تغییرات جمعیتی، افزایش دسترسی به خدمات شهری و فرصت‌های اقتصادی برای ساکنان شده است. با این حال، اگر مدیریت منابع و سیاست‌های توسعه شهری-روستایی متوازن نباشد، این ارتقا می‌تواند فشارهای اجتماعی و اقتصادی در جوامع تازه شهری ایجاد کند و نابرابری منطقه‌ای را افزایش دهد. یوان و همکاران^۳ (۲۰۲۴) در پژوهشی با عنوان باز توسعه روستاهای شهری در چین نشان دادند که اجرای پروژه‌های باز توسعه با رویکردی از بالا به پایین و بدون مشارکت مؤثر ساکنان، احتمال بروز مقاومت اجتماعی و تعارض را افزایش می‌دهد؛ در حالی که در پروژه‌هایی که با مدیریت محلی و رویکردی از پایین به بالا انجام می‌شوند، میزان تعارض به‌طور قابل‌توجهی کاهش می‌یابد. بر این اساس، تبدیل روستا به شهر زمانی از موفقیت بیشتری برخوردار است که رویکرد مشارکتی و سازوکار نهادی پایدار در آن مورد توجه قرار گیرد.

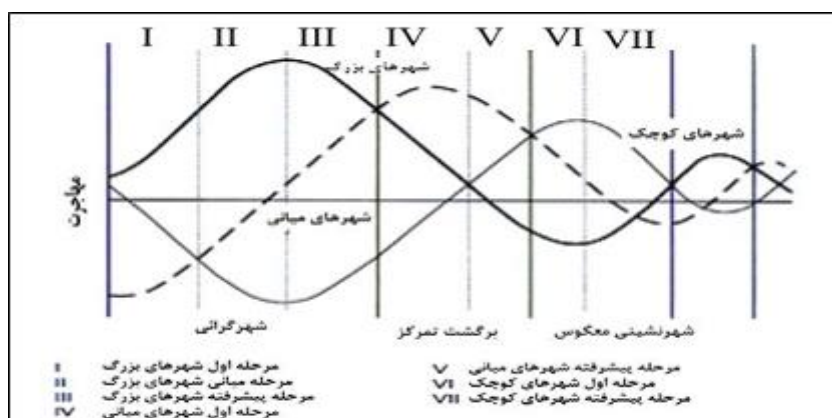
در مجموع، مرور پیشینه نشان می‌دهد که بیشتر پژوهش‌های پیشین بر تحلیل شاخصی یا مفهومی تاب‌آوری و نقش ابعاد نهادی و اجتماعی تمرکز داشته‌اند و کمتر به پیامدهای واقعی سیاست‌های اداری-سیاسی در ارتقای تاب‌آوری سکونتگاه‌های روستایی پرداخته‌اند. پژوهش حاضر با تلفیق روش‌های میدانی و تحلیل چندبعدی، تصویری روشن از پیامدهای سیاست تبدیل روستا به شهر ارائه می‌دهد؛ موضوعی که در مطالعات پیشین کمتر به‌صورت تجربی، میدانی و مقایسه‌ای بررسی شده و از این رو می‌تواند به‌عنوان نقطه تمایز و ارزش افزوده در تحلیل تاب‌آوری سکونتگاه‌های روستایی مطرح شود.

1. Chaudhari
2. Katherina
3. Yuan

مبانی نظری

امنیت امروزه تمامی نظریه‌پردازان، محققان و برنامه‌ریزان به این یقین رسیده‌اند که بدون یک نظام سکونتگاهی متناسب و یک سلسله‌مراتب عملکردی سکونتگاهی، اهداف توسعه محقق نخواهد شد. بر این مبنا روند تکاملی نظریات و راهبردهای سکونتگاهی در طی دهه‌های اخیر به سمت توسعه و بهبود سکونتگاه‌های سطوح میانی و پایینی نظام سلسله‌مراتبی سوق پیدا کرده است، چرا که توجه به سطوح برتر سکونتگاه‌های انسانی (شهرهای بزرگ اهداف توسعه را محقق نساخته است (ایزدی، ۱۳۸۰: ۱ به نقل از زنگنه و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۸). در این راستا تحلیلگران مسائل شهری و منطقه‌ای، توجه خود را به توسعه شهرهای کوچک و متوسط به‌عنوان یک راه حل ضروری برای مقابله با عدم توازن ناشی از توسعه نخست شهرها معطوف کرده‌اند چراکه هنگامی که رشد صرفاً به چند شهر بزرگ محدود شود، گرایش بیشتری به تشدید و تمدید روند رشد در این مراکز خواهد بود و مراکز شهری کوچک‌تر از روند انتقال تدریجی و رشد کمتری برخوردار می‌باشند (شریفی‌نیا و نورا، ۱۳۸۹: ۹۴).

گیر و کنتولی^۱ در شکل ۱ در توسعه سیستم‌های شهری، پنج مرحله را تعیین نموده‌اند. طی این مراحل با توجه به اندازه سکونتگاه و تعداد جمعیت و سطح فن‌آوری آن‌ها می‌باشد که در ادامه پایسون^۲ این مراحل را در سه فاز عمومی شهرهای کوچک، متوسط و کلان شهرها تقسیم‌بندی نمود. شهرهای کوچک که روستا شهرهای نیز در این مجموعه قرار می‌گیرند به‌عنوان مرحله اول و آغازگر نظام سلسله‌مراتب شهری پیشنهاد می‌شوند.

شکل ۱. سیر مراحل توسعه شهرها و تغییر اندازه آن‌ها، منبع: (Abou-Korin, 2014: 382).

از دهه ۱۹۴۰ میلادی تاکنون چندین الگو در زمینه توسعه با تأکید بر توسعه اقتصادی ارائه شده است که بازتاب فضایی آن، تمرکز بیش از حد جمعیت و فعالیت در شهرهای بزرگ بوده است (زنگنه شهرکی، ۱۳۹۲: ۵۳۸).

الف- رویکرد کارکردهای شهری و روستایی^۳ (UFRD)

پایه مطالعات این رویکرد از مطالعات جانسون در سال ۱۹۷۰ و تا حدودی فریدمن ۱۹۹۶ و بری ۱۹۶۷ نشأت گرفته است. (افتخاری و ایزدی خرامه، ۱۳۸۰: ۳۹-۳۷). در نظریه راندیلی ایجاد شهرهای کوچک در پیوند عملکردی با حوزه های روستایی قرار گرفته تا تنوع بخشیدن به اقتصاد، صنعتی کردن، عرضه خدمات پشتیبانی و تجاری کردن کشاورزی و ... سرانجام، سازمان‌دهی و مدیریت توسعه را برآورده سازند (پاپلی یزدی و ابراهیمی، ۱۳۸۷: ۱۷۷). رهیافت یوفرد که بر

1. Geyer & Kontuly

2. Pacione

3. Urban Functions in Rural Development

مبنای استفاده از عملکردهای شهری در توسعه روستایی استوار است، استدلال می‌کند که بسیاری از مناطق در کشورهای درحال توسعه، فاقد مراکز سکونتگاهی مناسب برای ارائه دامنه وسیعی از عملکردهای مورد نیاز مردم بوده و باید دسترسی به دامنه وسیعی از عملکردها و امکانات برای حجم بزرگی از جمعیت امکان‌پذیر گردد. (قنبری و برقی، ۱۳۸۸، ۲۰۲-۲۰۱).

ب. رویکرد شبکه محلی، روستا شهری (منظومه کشت شهری)

فردینمن^۱ و داگلاس^۲ از نظریه‌پردازان نامور این نظریه می‌باشند. در این رویکرد، شهر و روستا هر یک دارای نقش‌های مکمل یکدیگر هستند به گونه‌ای روستاها مواد اولیه مورد نیاز شهرها و نواحی شهری نیز، نیازهای خدماتی و صنعتی روستاها را برآورده می‌نمایند (پاپلی یزدی و ابراهیمی، ۱۳۸۷: ۱۹۹). تغییر چهره نواحی روستایی، از طریق انطباق عناصر زندگی شهری بر زمینه‌های ویژه روستایی به معنی آن است که به‌جای تشویق سرمایه‌گذاری در شهرها و تشویق انتقال روستاییان به شهرها با سرمایه‌گذاری در روستاها، روستاییان را تشویق کنیم در جای خود بمانند و بدین ترتیب آبادی‌های کنونی را متحول سازیم و ترکیب جدیدی به آن بدهیم که آن را روستا - شهر یا شهر کشاورزی می‌نامیم.

تاب‌آوری

تاب‌آوری اشاره به ظرفیت‌های یک فرد یا جامعه برای مقابله با تنش‌ها، سختی‌ها و بحران‌ها دارد. سازمان بین‌المللی توسعه بریتانیا (DFID)^۳ تاب‌آوری را توانایی جوامع، خانواده‌ها و سیستم‌های زیستی و معیشتی جهت مدیریت و ساماندهی تغییرات و شوک‌های ناگهانی با حفظ استانداردهای معیشت و عملکرد مطلوب قبلی بدون به خطر انداختن چشم‌انداز بلندمدت تعریف می‌کند (Sadeka et al, 2013:96). مفهوم تاب‌آوری در حوزه توسعه بین‌المللی زمانی مورد توجه قرار گرفت که بهبود سطح کیفیت زندگی اقشار کم‌درآمد و کاهش میزان آسیب‌پذیری معیشتی آن‌ها به‌عنوان یک ضرورت اساسی مطرح شد. (Tanner et al, 2015:6). تاب‌آوری در شهرسازی در دهه ۱۹۹۰ یعنی حدوداً دو دهه پس از مطرح شدنش، ظاهر شد. تشخیص زودهنگام تغییرات و تأثیرات آن‌ها بر روی شهر و برنامه‌ریزی و طراحی بر اساس این تشخیص می‌تواند به میزان قابل توجهی سبب ارتقای تاب‌آوری شهر در برابر تغییرات به وجود آمده گردد (پرتوی و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۰۱). آنچه که موجب تفاوت سطح تاب‌آوری در میان جوامع مختلف می‌گردد قدرت پاسخگویی، انطباق و بازسازی آن‌ها در قبل، حین و بعد از بحران‌ها است به گونه‌ای که جوامع، دارای تاب‌آوری به‌سرعت بعد از وقوع بحران‌ها و در حین آن با تطبیق و شناسایی بحران روی داده شروع به بازیابی خود در کوتاه‌مدت و سپس بازسازی خود در بلندمدت می‌نمایند، در فاصله زمانی کوتاهی که مانع اثرگذاری بحران‌ها بیش از تحمل و ظرفیت جامعه می‌گردند (شکل ۲).

تاب‌آوری دارای چهار بعد اجتماعی، اقتصادی، نهادی و کالبدی محیطی است. چارچوب نظری این پژوهش بر مدل تاب‌آوری مکان یا (DROP)^۴ بنا شده است که توسط کاتر^۵ و همکاران (۲۰۰۸) توسعه یافته و یکی از معتبرترین چارچوب‌های سنجش تاب‌آوری سکونتگاه‌ها در مطالعات بین‌المللی محسوب می‌شود. این مدل تاب‌آوری را در قالب مجموعه‌ای از ابعاد اجتماعی، اقتصادی، نهادی و کالبدی-محیطی تحلیل می‌کند و بعدها در مدل (BRIC)^۶ نیز

1. Friedmann

2. Doxglass

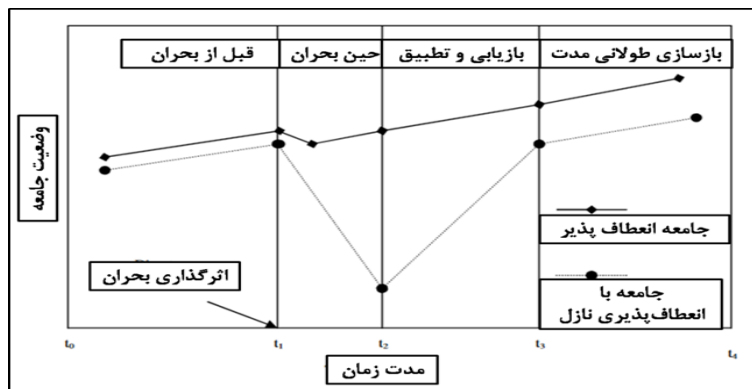
3. Department for International Development

4. Disaster Resilience of Place

5. Cutter et al.

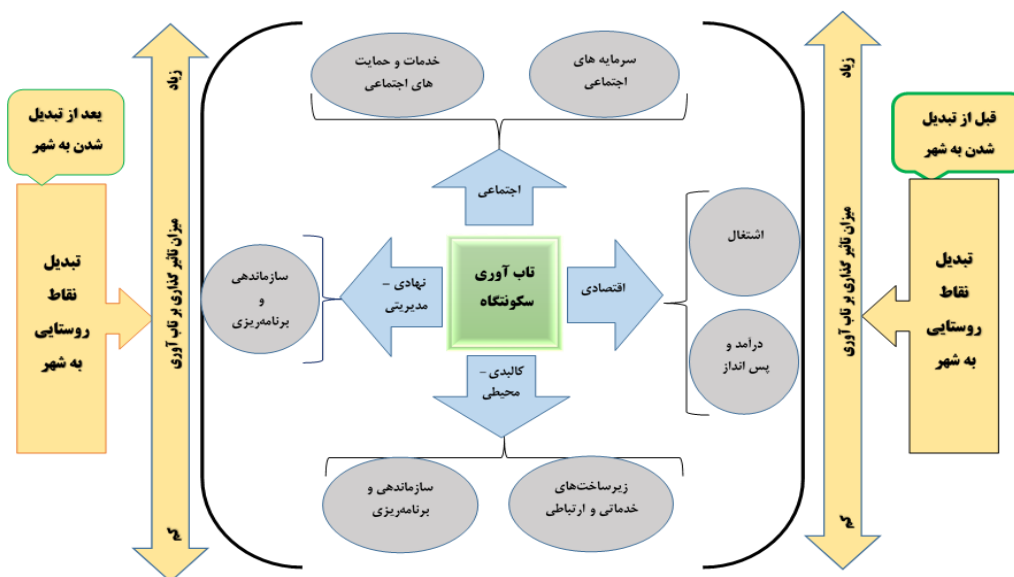
6. Baseline Resilience Indicators for Communities

به صورت عملیاتی تعریف شد (Cutter et al., 2010). بنابراین انتخاب چهار بعد اجتماعی، اقتصادی، نهادی و کالبدی- محیطی در مدل مفهومی پژوهش حاضر، مبتنی بر چارچوب‌های نظری معتبر و بین‌المللی در حوزه تاب‌آوری سکونتگاه‌هاست (Bruneau et al., 2003; UNISDR, 2015)

شکل ۲. مقایسه وضعیت تاب‌آوری جوامع در برابر بحران‌ها، منبع: (Mayunga, 2007:6)

اهمیت به‌کارگیری این چارچوب در تحلیل روستا شهرها از آن جهت است که تبدیل یک روستا به شهر معمولاً با تغییرات بنیادین است. این تغییرات دقیقاً همان حوزه‌هایی هستند که ابعاد چهارگانه مدل‌های BRIC و DROP نیز بر آن‌ها تمرکز دارند. از این رو، تحلیل تطبیقی تاب‌آوری در دو دوره قبل و بعد از تبدیل روستا به شهر بر اساس این چهار بعد، منطبق با چارچوب نظری معتبر و ادبیات علمی حوزه تاب‌آوری است. لذا با استناد به چارچوب DROP/BRIC، سنجش وضعیت قبل و بعد از تبدیل به سکونتگاه شهری امکان‌پذیر می‌شود، و تغییرات تاب‌آوری (یا کاهش آن) به صورت مقایسه‌ای و مستدل قابل تحلیل می‌گردد. لذا با ترکیب این تئوری‌ها و ادبیات داخلی، مدل مفهومی پژوهش بر اساس شکل ۳ طراحی شد.

شکل ۳. مدل مفهومی پژوهش

روش پژوهش

تحقیق حاضر از لحاظ هدف کاربردی، از لحاظ روش انجام، روش توصیفی-تحلیلی است. چارچوب نظری پژوهش که مبنای استدلال و تحلیل یافته‌ها را شکل می‌دهد، بر اساس تئوری تاب‌آوری سکونتگاه‌ها و مدل‌های معتبر از جمله چارچوب DROP (Cutter et al., 2008)، مدل R4 (Bruneau et al., 2003) و چارچوب تاب‌آوری اجتماعی-اجتماعی نوریس (۲۰۰۸) تدوین شده است. این چارچوب نظری به‌عنوان بنیان استدلالی پژوهش، ابعاد چهارگانه تاب‌آوری (اجتماعی، اقتصادی، نهادی و کالبدی-محیطی) را تبیین کرده و مبنای طراحی مدل مفهومی و شاخص‌های سنجش تاب‌آوری سکونتگاه‌ها در دو دوره قبل و بعد از تبدیل روستا به شهر قرار گرفته است که به روش قیاسی استفاده شده است. همچنین، برای سنجش وضعیت تاب‌آوری سکونتگاه‌های روستایی در دو دوره قبل و بعد از تبدیل شدن به شهر در سکونتگاه‌های مورد مطالعه، از طراحی پانل گذشته‌نگر استفاده شد. پژوهش از نظر گردآوری داده‌ها، ترکیبی از روش اسنادی (کتابخانه‌ای) و پیمایشی (میدانی) است. جامعه آماری پژوهش را سرپرستان خانوار دو شهر تازه تأسیس برده‌رشه (۲۴۰ خانوار) و اورامان (۷۱۱ خانوار) تشکیل می‌دهند (جمعاً ۹۵۱ خانوار). برای تعیین حجم نمونه، از فرمول کوکران برای جوامع محدود با سطح اطمینان ۹۵ درصد، خطای مجاز ۰/۰۵ و نسبت صفت مورد مطالعه برابر (P= ۰/۷) و (q= ۰/۳) استفاده شد. با جایگذاری این مقادیر در فرمول کوکران، حجم نمونه ۲۵۰ نفر به دست آمد. پرسشنامه‌ها به روش تصادفی ساده و به نسبت تعداد خانوار در هر محل توزیع شد که سهم اورامان تخت ۱۸۵ پرسشنامه و سهم برده‌رشه ۶۴ پرسشنامه بود. چارچوب نمونه‌گیری پژوهش، فهرست سرپرستان خانوار مرکز موجود در دهیاری‌های سابق و شهرداری‌های کنونی دو شهر برده‌رشه و اورامان بود که بر اساس آخرین به‌روزرسانی سال ۱۴۰۴ در اختیار پژوهشگران قرار گرفت. این فهرست مبنای انتخاب نمونه‌ها در روش نمونه‌گیری تصادفی ساده قرار گرفت. پس از تعیین حجم نمونه، انتخاب افراد به‌صورت کاملاً تصادفی و به تناسب تعداد خانوارهای هر یک از دو شهر انجام شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز با استفاده از روش‌های کمی انجام شد. برای سنجش تاب‌آوری سکونتگاه‌های مورد مطالعه، چارچوبی مبتنی بر چهار بعد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی-محیطی و نهادی-مدیریتی طراحی شد که در قالب ۶ شاخص اصلی و ۲۳ متغیر عملیاتی گردید. (جدول ۱). شاخص‌ها و متغیرهای مندرج در جدول ۱ بر اساس ترکیبی از منابع داخلی و چارچوب‌های بین‌المللی گردآوری شده‌اند. روایی پرسشنامه‌های پژوهش نیز با تأیید متخصصان توسعه روستایی و اساتید دانشگاهی آشنا با منطقه تأمین شد و پایایی آن نیز با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ (۰/۷۷) مورد تأیید قرار گرفت.

جدول ۱. ابعاد، شاخص‌ها و متغیرهای مورد بررسی تاب‌آوری روستا شهرها

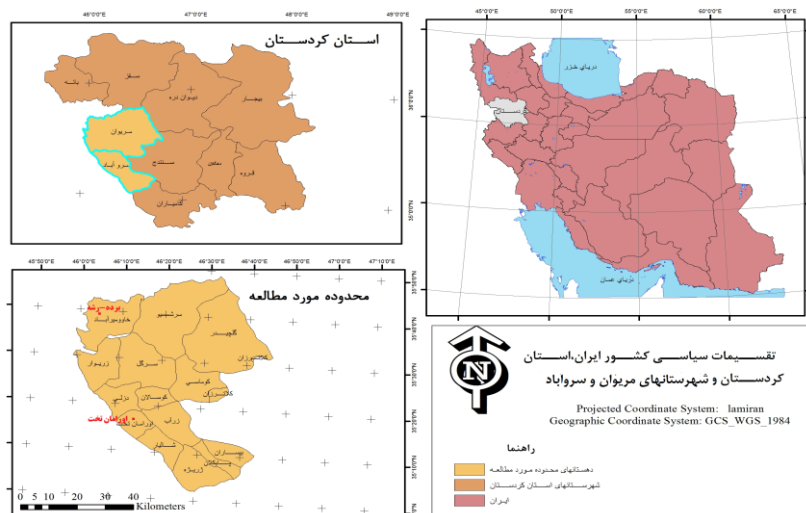
ابعاد	شاخص‌ها	متغیرها
اجتماعی	سرمایه‌های اجتماعی	همبستگی و اتحاد، مشارکت در امور جمعی، تشکیل نهادهای مردم‌نهاد.
	خدمات و حمایت‌های اجتماعی	سطح تحصیلات، بهبود ارائه کیفیت خدمات آموزشی، بهبود وضعیت بهداشت و تغذیه، برابری در توزیع امکانات
اقتصادی	اشتغال	تعداد افراد شاغل، امنیت شغلی، تنوع کسب‌وکارها (کشاورزی، خدمات و صنعتی)، افزایش سرمایه‌گذاری‌ها.
	درآمد و پس‌انداز	کیفیت درآمد حاصله، توان تأمین هزینه‌های خانوار، میزان پس‌انداز خانوار
کالبدی-محیطی	زیرساخت‌های خدماتی و ارتباطی	دسترسی به منابع انرژی (آب، برق، گاز و...)، کیفیت و کمیت راه‌های مواصلاتی به روستاها و مرکز شهرستان، دسترسی به مراکز بهداشتی و امدادی.
	سازمان‌دهی و برنامه‌ریزی	دسترسی به نهادها و ارتباط متقابل و تسهیل روابط نهادهای اجرایی، مسئولیت‌پذیری و کارایی نهادها، دسترسی به خدمات اعتباری و مالی، بودجه اختصاص یافته.
مجموع	۸	۲۸

منابع: (داداش پور، ۱۳۹۴؛ رضایی و بسطامی، ۱۳۹۵؛ رضایی، ۱۳۹۲؛ دربان آستانه و محمودی، ۱۳۹۵؛ زیاری و رمضان زاده، ۱۳۹۲)، Bruneau et al.,

Cutter et al., 2008, Norris et al., 2008, UNISDR, 2015, 2003

محدوده مورد مطالعه

منطقه مورد مطالعه این پژوهش، دو شهر تازه تأسیس برده‌رشه و اورامان در استان کردستان را در برمی‌گیرد. شهر برده‌رشه، مرکز بخش خاوومیرآباد شهرستان مریوان، در سال ۱۳۹۰ به شهر ارتقا یافت و شهر اورامان نیز در همان سال، به‌عنوان تنها شهر بخش اورامان در شهرستان سروآباد، به رسمیت شناخته شد. یافته‌های مقدماتی و شواهد موجود نشان می‌دهد که شهر شدن، نقطه عطفی در تغییر الگوهای تاب‌آوری این دو محدوده بوده و ضرورت انجام ارزیابی علمی مبتنی بر شاخص‌های کمی را توجیه‌پذیر می‌سازد.

شکل ۴. نمایش موقعیت منطقه مورد مطالعه

یافته‌ها

بعد اجتماعی

بررسی وضعیت متغیرهای تاب‌آوری اجتماعی ساکنین روستا شهرهای جدید نشان می‌دهد که تبدیل روستاها به شهر بر روی بهبود وضعیت همبستگی و اتحاد اجتماعی آن‌ها تأثیر معناداری داشته است، یعنی همبستگی و اتحاد اجتماعی در بین ساکنین این سکونتگاه‌ها سطح معنی‌داری محاسبه‌شده برابر $0/000$ بر بهبود وضعیت همبستگی و اتحاد اجتماعی در بین ساکنین روستا شهرهای جدید در سطح معنی‌داری $0/001$ حکایت دارد. بیشتر بودن رتبه‌های مثبت از رتبه‌های منفی و افزایش میانگین از $3/02$ دوره قبل به $3/23$ دوره بعد، نشان از بهبود سطح همبستگی و اتحاد اجتماعی ساکنین روستا شهرهای جدید دارد. در شاخص مشارکت نیز میانگین $3/06$ دوره قبل به $3/18$ در دوره بعد از تبدیل سکونتگاه‌های به شهر ارتقا یافته است که نشان از بهبود وضعیت در سطح معنی‌داری $0/001$ دارد. در این ارتباط، مردم محلی معتقد بودند که میزان تمایل مردم به افزایش انجام کارهای جمعی، شرکت در مراسم‌های یکدیگر، شرکت در جلسات و انتخابات عمومی، کمک مالی به یکدیگر به دنبال تبدیل روستاها به شهر بیشتر شده است. گروه‌های مردم‌نهاد در روستا شهر اورامان بیشتر در زمینه گردشگری و امور خیریه و در روستا شهر برده‌رشه در زمینه محیط زیستی و فرهنگی فعالیت دارند. نهادهای مردم‌نهاد به‌عنوان مکمل و یاری‌دهنده بخش دولتی نقش مهمی در افزایش تاب‌آوری سکونتگاه‌های انسانی دارند، این سازمان‌ها با توجه به مؤثر بودن آموزش‌هایشان و نیز قدرت عملکرد به دلیل فقدان بروکراسی اداری و نیز نفوذ در مردم محلی می‌توانند در هر سه مرحله قبل، حین و بعد از بحران‌ها نیز فعال بوده و در راستای کاهش تأثیر بحران‌ها عمل نمایند.

جدول ۲. نتایج آزمون ویلکاکسون به‌منظور مقایسه وضعیت متغیرهای سرمایه اجتماعی شاخص اجتماعی تاب‌آوری روستا شهرها

متغیر	رتبه مثبت	رتبه منفی	رتبه برابر	آماره Z	میانگین دوره قبل	میانگین دوره بعد	معنی‌داری
همبستگی و اتحاد	۷۳	۳۰	۱۴۷	-۴/۴۲	۳/۰۲	۳/۲۳	۰/۰۰۰
مشارکت در امور جمعی	۶۹	۲۲	۱۵۹	-۳/۰۹	۳/۰۶	۳/۱۸	۰/۰۰۲
تشکیل نهادهای مردم‌نهاد	۸۸	۱۵	۱۴۷	-۶/۹۹	۲/۸۰	۳/۰۸	۰/۰۰۰
سطح تحصیلات	۱۰۰	۱۸	۱۳۲	-۷/۱۴	۳/۱۸	۳/۷۴	۰/۰۰۰
برابری در توزیع امکانات	۱۲۸	۲۵	۹۷	-۸/۴۰	۲/۸۸	۳/۵۲	۰/۰۰۰
بهبود وضعیت بهداشت و تغذیه	۱۳۷	۴۶	۶۷	-۶/۴۷	۲/۹۴	۳/۵۴	۰/۰۰۰

در متغیر سطح تحصیلات، ساکنین محلی در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ معتقد به افزایش سطح تحصیلات روستاییان بعد از تبدیل روستاهایشان به شهر هستند. در این میان، میانگین از مقدار نسبتاً رضایت‌بخش ۳/۱۸ در دوره قبل به میانگین ۳/۷۴ در دوره بعد از تبدیل شدن به شهر افزایش یافته است. عمده دلیل بهبود وضعیت متغیر اخیر، افزایش واحدهای آموزشی و نیز افزایش توان مردم محلی در تأمین هزینه‌های تحصیلی فرزندان می‌باشد. بررسی تغییرات وضعیت تغذیه (بر اساس شاخص‌هایی مانند تعداد وعده‌های غذایی سالم در روز و دسترسی به مواد غذایی اساسی) و بهداشت روستا شهرهای مورد مطالعه در دو دوره قبل و بعد از تبدیل روستاها به شهر نشان‌دهنده ارتقای وضعیت در این متغیر می‌باشد به‌گونه‌ای که بهبود میانگین از میانگین نامطلوب ۲/۹۴ به ۳/۵۴ در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ محاسبه شده و بدین ترتیب می‌توان اظهار کرد که وضعیت مردم محلی و محیط زندگی آن‌ها از لحاظ تغذیه و بهداشتی بهبود یافته است. در این ارتباط، ساکنین بر بهبود ارائه خدمات عمومی مرتبط با بهداشت محیط که در حال حاضر توسط شهرداری‌ها ارائه می‌گردد و نیز بهبود وضعیت درآمدی‌شان به دلیل رونق اقتصادی که در این محیط‌ها شکل گرفته اشاره داشتند.

بعد اقتصادی

بررسی وضعیت اشتغال در جدول ۴ نشان می‌دهد که ساکنین محلی با ۱۳۰ رتبه مثبت در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱، معتقدند به دنبال تبدیل روستاهایشان به شهر، تعداد افراد شاغل افزایش یافته است، دلیل این امر، افزایش میانگین وضعیت اشتغال از مقدار نامناسب ۲/۹۲ در دوره قبل به مقدار میانگین رضایت‌بخش ۳/۳۴ در دوره بعد است. همچنین در متغیر امنیت شغلی نیز، وضعیت با بهبود نسبی همراه بوده است. میانگین امنیت شغلی از مقدار نامناسب ۲/۸۷ در دوره قبل به ۳/۱۷ در دوره بعد افزایش یافته است. از سویی دیگر، تنوع شغلی یعنی وجود کسب‌وکارهای متعدد و وابسته به هر سه بخش فعالیت یعنی کشاورزی، خدمات و صنعت (صنایع دستی و تولیدی‌های کوچک) از میانگین نامناسب ۲/۹۳ در دوره قبل به مقدار ۳/۱۵ در دوره بعد ارتقا یافته است. در بیان دلایل و تبیین این وضعیت، ساکنین در مصاحبه‌ها اظهار می‌داشتند که به دنبال تبدیل روستاها به شهر مشاغل جدیدی ایجاد شده‌اند که البته در روستا شهر برده رشه در زمینه فعالیت در تجارت مرزی و در روستا شهر اورامان در زمینه گردشگری، بیشترین ظهور مشاغل جدید انجام گرفته است. ظهور و رونق این عرصه‌های فعالیتی موجب شده تا از یک‌سو تعداد افراد شاغل در روستا شهرها بیشتر شود، به گونه‌ای که در حال حاضر، تمامی سرپرستان خانوار در روستا شهر برده رشه اجازه فعالیت در بازارچه‌های مرزی را دارند و نیز افزایش و رونق گردشگری در روستا شهر اورامان به‌واسطه افزایش تبلیغات و فراهم کردن نسبی زیرساخت‌ها موجب اشتغال بیشتر ساکنین گردیده است؛ و از سویی دیگر نیز، امنیت شغلی مردم محلی افزایش یافته است. در روستا شهر برده رشه بسیاری از ساکنین محلی اظهار می‌داشتند که به دنبال رونق بازارچه مرزی، فعالیت‌های زراعی و دامداری نیز، رونق دوباره گرفته و همراه با فعالیت در بازارچه‌ها به‌عنوان منابع درآمدی مردم محسوب می‌شوند از سویی دیگر، در روستا شهر اورامان، مردم محلی رونق گردشگری به‌واسطه افزایش خدمات و امکانات زیرساختی را عامل در رونق فعالیت‌های

کشاورزی و به‌ویژه باغداری و پرورش زنبورعسل و نیز، رونق تولید صنایع دستی به دلیل افزایش تعداد گردشگران می‌دانستند.

جدول ۴. نتایج آزمون ویلکاکسون به‌منظور مقایسه وضعیت متغیرهای اشتغال شاخص اقتصادی تاب‌آوری روستا شهرها

معنی‌داری	میانگین دوره بعد	میانگین دوره قبل	آماره Z	رتبه برابر	رتبه منفی	رتبه مثبت	متغیر
۰/۰۰۰	۳/۳۴	۲/۹۲	-۸/۷۳	۹۵	۲۵	۱۳۰	تعداد افراد شاغل
۰/۰۰۰	۳/۱۷	۲/۸۷	-۴/۵۹	۹۸	۵۲	۱۰۰	امنیت شغلی
۰/۰۰۰	۳/۱۵	۲/۹۳	-۶/۰۵	۱۵۵	۱۸	۷۷	تنوع کسب‌وکارها (کشاورزی، خدمات و صنعتی)
۰/۰۰۰	۳/۲۳	۲/۷۲	-۷/۳۵	۱۰۰	۳۲	۱۱۸	امکان تغییر و کسب شغل جدید در صورت از دست دادن شغل قبلی
۰/۰۰۰	۳/۳۶	۲/۷۵	-۶/۴۱	۱۰۳	۲۶	۱۲۱	افزایش سرمایه‌گذاری‌ها

بعد کالبدی - محیطی

بررسی وضعیت دسترسی به منابع انرژی به دنبال تبدیل روستاها به شهر و تبدیل شدن آن‌ها به روستا شهر نشان می‌دهد که در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ ساکنین محلی با ۱۳۲ رتبه مثبت به بهبود وضعیت دسترسی به انواع منابع انرژی (آب‌لوله‌کشی، برق و گاز لوله‌کشی) پاسخ گفته‌اند، به‌گونه‌ای که میانگین از مقدار ۳/۰۹ در دوره قبل به ۳/۶۶ در دوره بعد، ارتقا یافته است. همچنین ساکنین محلی با بهبود میانگین از ۳/۰۸ به مقدار ۳/۴۰، به بهبود کیفیت و کمیت راه‌های مواصلاتی به شهرها و روستاهای اطرافشان پاسخ گفته‌اند. بهبود وضعیت راه‌ها به‌ویژه در پوشش سریع نهادهای امداد رسانی در هنگام وقوع مخاطرات محیطی که در هر دو روستا شهر مورد مطالعه به‌ویژه روستا شهر اورامان، قابلیت وقوع زیادی دارند، می‌تواند در ساماندهی حین بحران و بازسازی بعد از بحران‌ها بسیار مفید فایده واقع گردد. در این میان، وضعیت روستا شهر برده‌رشته مطلوب‌تر از روستای وضعیت روستا شهر اورامان می‌باشد که البته نباید از همواری طبیعت در روستا شهر برده‌رشته و خشن بودن توپوگرافی روستا شهر اورامان در احداث راه‌ها و افزایش کیفیت آن‌ها چشم پوشید. در شاخص‌هایی همچون دسترسی به مراکز امدادی و بهداشتی و وجود مکان‌های امن به‌منظور استفاده به‌عنوان پناهگاه به‌عنوان دو متغیری که نقش تعیین‌کننده در مدیریت بحران طبیعی و انسانی ناگهانی خواهند داشت؛ وضعیت نشان می‌دهد که ساکنین در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ به بهبود دسترسی و افزایش مراکز امدادی و بهداشتی (خانه بهداشت، مراکز بهداشت، بیمارستان و...) با ارتقای میانگین از میانگین ۳/۱۳ به مقدار ۳/۳۰ معتقدند، در مقابل در دیگر متغیر هرچند که در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ و با ارتقای میانگین از ۲/۶۵ دوره قبل به ۲/۸۵ دوره بعد، وضعیت بهبود یافته است اما این بهبود وضعیت در سطح رضایت‌بخشی نبوده و نیاز است که در این متغیر، در راستای بهبود وضعیت به‌ویژه در روستا شهر اورامان که با محدودیت‌های توپوگرافی بسیاری روبرو است اقدامات مورد نیاز صورت گیرد تا مکان‌های امنی تعبیه گردند. یکی دیگر از متغیرهایی که وضعیت آن در روانی عبور و مرور و دسترسی سریع به نواحی مختلف روستا شهرها و نیز در تسریع وضعیت توسعه آن‌ها مورد نیاز می‌باشد که بازتاب این امر نیز، قدر مسلم افزایش تاب‌آوری این سکونتگاه‌ها است؛ وضعیت مطلوبیت شبکه معابر درون روستا شهرها است که بررسی وضعیت این متغیر نشان می‌دهد که وضعیت مطلوبیت شبکه معابر با ۱۱۵ رتبه مثبت از میانگین ۳/۱۲ به مقدار ۳/۷۳ در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱، ارتقا یافته است.

جدول ۵. نتایج آزمون ویلکاکسون به منظور مقایسه وضعیت متغیرهای زیرساخت‌های خدماتی و ارتباطی شاخص محیطی- کالبدی تاب‌آوری

متغیر	رتبه مثبت	رتبه منفی	رتبه برابر	آماره Z	میانگین دوره قبل	میانگین دوره بعد	معنی‌داری
دسترسی به منابع انرژی (آب، برق، گاز و...)	۱۳۲	۱۴	۱۰۴	-۷/۶۰	۳/۰۹	۳/۶۶	۰/۰۰۰
کیفیت و کمیت راه‌های مواصلاتی به روستاها و مرکز شهرستان	۹۲	۱۳	۱۴۵	-۷/۶۵	۳/۰۸	۳/۴۰	۰/۰۰۰
دسترسی به مراکز بهداشتی و امدادی	۱۳۹	۴۳	۶۸	-۳/۷۳	۳/۱۵	۳/۳۰	۰/۰۰۰
وضعیت مطلوبیت شبکه معابر	۱۱۵	۲۰	۱۱۵	-۸/۶۳	۳/۱۲	۳/۷۳	۰/۰۰۰

بعد نهادی

همان‌طور که نتایج در جدول ۸ نشان می‌دهند در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱، مردم محلی معتقدند که به دنبال تبدیل روستاهایشان به شهر دسترسی آن‌ها به نهادهای اداری و خدماتی نسبت به قبل بهبود نیافته است، تأیید این مطلب محاسبه میزان معنی بیشتر از آلفای ۰/۰۰۵ در آزمون ویلکاکسون می‌باشد همچنین میانگین دوره قبل برابر ۲/۵۸ و میانگین دوره بعد برابر ۲/۶۵ محاسبه شده است که نشان از وضعیت نامطلوب این متغیر در روستا شهرهای مورد مطالعه دارد. در این ارتباط مردم محلی بیان می‌کردند که هنوز خبری از استقرار نهادهای خدمات رسانی و ادارت مورد نیاز به صورت متمرکز در سطح روستا شهرها نمی‌باشد و تنها شهرداری و بخشداری و نهادهای انتظامی در محل حضور دارند و مردم محلی برای رفع نیازهای اداری و خدماتی نیاز به حضور در شهرهای مجاور (مریوان و سروآباد) دارند که در قبل نیز، تابع آن‌ها بوده‌اند. در متغیر دیگر مورد بررسی یعنی کارایی و مسئولیت‌پذیری نهادهای جدید ایجاد شده و مسئولین توسعه و اداره روستا شهرها، مردم محلی در پاسخ‌های خود در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ و با ارتقای میانگین از ۲/۹۵ دوره قبل به ۳/۱۸ در دوره بعد، معتقد به بهبود وضعیت این متغیر با تبدیل به شهر شدن روستاهایشان هستند. مردم محلی اظهار می‌داشتند هرچند به لحاظ کمی تعداد مسئولین و نهادها افزایش چندانی نیافته است اما افراد مسئول جدید افرادی جوان، تحصیل کرده و با تعهدکاری و پاسخگویی بالاتری هستند که تلاش زیادی را در جهت جذب بودجه و انجام مطلوب و نظارت کافی بر پروژه‌های عمرانی روستا شهرها انجام می‌دهند. در متغیر دسترسی به خدمات اعتباری و مالی عمرانی و اشتغال‌زایی که می‌تواند با ایجاد تنوع اقتصادی زمینه‌های افزایش و حفظ سرمایه‌های معیشتی مردم محلی را فراهم آورد و بدین ترتیب تاب‌آوری معیشتی آن‌ها را افزایش دهد، وضعیت مقایسه پاسخ‌ها، نشان از افزایش میانگین از مقدار ۲/۶۳ به ۲/۹۲ دارد که هرچند این تغییر نشان‌دهنده بهبود وضعیت است اما بازهم مقدار میانگین‌های کمتر از حد متوسط نشان می‌دهد که نیاز به انجام اقدامات اصلاحی و اتخاذ راهکارهای کاربردی در این زمینه می‌باشد. مقایسه وضعیت متغیر بودجه اختصاص یافته نشان می‌دهد که مردم محلی در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ و با ۱۴۳ رتبه مثبت و افزایش میانگین از مقدار نامناسب ۲/۸۱ دور قبل به ۳/۸۲ در دوره بعد، به افزایش بودجه اختصاص یافته به سکونتگاه‌هایشان به دنبال تبدیل شدن به شهر معتقد هستند.

جدول ۶. نتایج آزمون ویلکاکسون به منظور مقایسه وضعیت متغیرهای سازمان‌دهی و برنامه‌ریزی شاخص نهادی تاب‌آوری روستا شهرها

متغیر	رتبه مثبت	رتبه منفی	رتبه برابر	آماره Z	میانگین دوره قبل	میانگین دوره بعد	معنی‌داری
دسترسی به نهادها و ارتباط متقابل و تسهیل روابط نهادهای اجرایی	۱۹	۱۷	۲۰۴	۱/۹۴	۲/۵۸	۲/۶۵	۰/۰۵۸
مسئولیت‌پذیری و کارایی نهادها	۷۱	۱۸	۱۶۱	-۴/۲۳	۲/۹۵	۳/۱۸	۰/۰۰۰
دسترسی به خدمات اعتباری و مالی عمرانی و اشتغال‌زایی	۹۱	۱۷	۱۴۲	-۷/۱۲	۲/۶۳	۲/۹۲	۰/۰۰۰

۰/۰۰۰	۳/۷۲	۲/۸۱	-۹/۹۷	۹۳	۱۴	۱۴۳	بودجه اختصاص یافته
-------	------	------	-------	----	----	-----	--------------------

در ادامه به منظور جمع‌بندی پاسخ‌های ارائه‌شده، پس از تلفیق پاسخ‌ها، نتایج آزمون t زوجی در جدول ۷ به‌خوبی نشان می‌دهد که این تغییر ساختاری توانسته است تأثیر مثبت و معناداری بر ارتقای سطح تاب‌آوری سکونتگاه‌های مورد مطالعه بر جای بگذارد. به‌طور کلی، میانگین کل تاب‌آوری از ۲/۹۴ به ۳/۲۵ افزایش یافته است که این رشد ۰/۳۱ واحدی، بر اساس سطح معناداری ۰/۰۰۰، معنادار و قابل اتکا است؛ به‌بیان دیگر، می‌توان نتیجه گرفت که سیاست شهر شدن به‌طور کلی نقش مهمی در بهبود وضعیت تاب‌آوری ایفا کرده است. با نگاه جزئی‌تر به ابعاد مختلف، مشاهده می‌شود که بعد اقتصادی با ۰/۳۹ واحد افزایش از ۲/۸۶ به ۳/۲۵، بیشترین میزان ارتقا را تجربه کرده است. این بهبود حاکی از آن است که فرآیند تبدیل روستاها به شهر، زمینه ایجاد فرصت‌های شغلی تازه، تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی، افزایش درآمد و ارتقای سطح پس‌انداز خانوارها را فراهم کرده است. پس‌از آن، بعد نهادی با افزایش ۰/۳۸ واحدی (از ۲/۷۴ به ۳/۱۲) در سطح معناداری ۰/۰۰۰، دومین بهبود چشمگیر را نشان داده است. این نتیجه نشان‌دهنده نقش پررنگ‌تر شهرداری‌ها، تخصیص اعتبارات بیشتر و کارآمدتر شدن نظام تصمیم‌گیری محلی پس از شهر شدن است.

بعد کالبدی-محیطی نیز با افزایش ۰/۳۲ واحدی (از ۳/۰۹ به ۳/۴۱) در سطح معناداری ۰/۰۰۰، بهبود معناداری داشته است؛ این تغییر بازتاب‌دهنده ارتقای زیرساخت‌های شهری از جمله شبکه‌های حمل‌ونقل، معابر، دسترسی به انرژی و امکانات خدماتی است که به ایجاد بستر فیزیکی مقاوم‌تر و توانمندتر برای مقابله با بحران‌ها و تسهیل عملیات امدادی کمک کرده است. در نهایت، بعد اجتماعی اگرچه کمترین میزان ارتقا را تجربه کرده است، اما با افزایش ۰/۱۴ واحدی (از ۳/۰۷ به ۳/۲۱) همچنان از نظر آماری معنادار بوده است. این ارتقا را می‌توان ناشی از تقویت احساس تعلق مکانی، افزایش سطح همبستگی و مشارکت‌های اجتماعی و ایجاد نهادهای مردمی جدید دانست.

جدول ۷. خلاصه نتایج آزمون تی زوجی برای ابعاد مختلف تاب‌آوری

بعد تاب‌آوری	تعداد متغیرها	میانگین دوره قبل	میانگین دوره بعد	میزان تغییر	آماره t	سطح معناداری
اجتماعی	۴	۳/۰۷	۳/۲۱	۰/۱۴	-۵/۲۳۱	۰/۰۰۰
اقتصادی	۵	۲/۸۶	۳/۲۵	۰/۳۹	-۹/۸۷۴	۰/۰۰۰
کالبدی-محیطی	۶	۳/۰۹	۳/۴۱	۰/۳۲	-۸/۶۵۲	۰/۰۰۰
نهادی	۴	۲/۷۴	۳/۱۲	۰/۳۸	-۷/۳۲۱	۰/۰۰۰
کل	۱۹	۲/۹۴	۳/۲۵	۰/۳۱	-۱۲/۴۵۶	۰/۰۰۰

همچنین به‌منظور بررسی تأثیر سیاست تبدیل روستا به شهر بر ابعاد مختلف تاب‌آوری و تعیین تفاوت معنادار بین میزان بهبود حاصل‌شده در این ابعاد، از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شد. نتایج این آزمون در جدول ۸ نشان می‌دهد که تغییرات حاصل‌شده در ابعاد مختلف به‌طور یکسان رخ نداده است. مقدار آماره F محاسبه‌شده برابر با ۱۰/۷۲ است که با توجه به سطح معناداری ۰/۰۰۰ در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار می‌باشد. به‌بیان دیگر، چون مقدار به‌دست‌آمده بسیار کمتر از سطح خطای استاندارد ($\alpha = 0.05$) است، می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت‌های معناداری بین این ابعاد وجود دارد.

جدول ۸. نتایج آزمون تحلیل واریانس (ANOVA)

منبع تغییرات	مجموع مربعات (SS)	درجه آزادی (df)	میانگین مربعات (MS)	آماره F	سطح معنی‌داری (p-value)
بین گروه‌ها	۸/۴۵	۳	۲/۸۲	۱۰/۷۲	۰/۰۰۰
درون گروه‌ها	۶۵/۹۱	۲۴۶	۰/۲۷		
کل	۷۴/۳۶	۲۴۹			

از منظر مقادیر آماری، مجموع مربعات بین گروهی برابر با ۸/۴۵ و مجموع مربعات درون گروهی برابر با ۶۵/۹۱ است که نشان‌دهنده سهم قابل توجه تغییرات میان گروه‌ها در مقایسه با تغییرات تصادفی درون گروه‌ها می‌باشد. همچنین، با توجه به اینکه میانگین مربعات بین گروه‌ها برابر با ۲/۸۲ و میانگین مربعات درون گروهی تنها ۰/۲۷ گزارش شده، می‌توان دریافت که تفاوت تغییرات بین ابعاد تاب‌آوری بیش از ده برابر تغییرات درونی هر بعد است. این اختلاف زیاد دقیقاً علت بالا بودن آماره F (۱۰/۷۲) و در نهایت معناداری نتایج آزمون است. تعبیر این یافته‌ها آن است که ابعاد تاب‌آوری به یک‌میزان از سیاست شهر شدن منتفع نشده‌اند؛ به‌گونه‌ای که برخی ابعاد مانند اقتصادی، نهادی و کالبدی رشد بیشتری داشته‌اند و به سطح مطلوب‌تری از تاب‌آوری دست‌یافته‌اند، درحالی‌که برخی ابعاد دیگر - به‌ویژه بعد اجتماعی - کمتر بهبودیافته‌اند. این یافته‌ها نشان داد بعد اجتماعی در مقایسه با سایر ابعاد اختلاف معناداری داشته و در تمامی مقایسه‌های زوجی پایین‌تر از سایر ابعاد قرار گرفته است. در مجموع، نتایج آزمون حاکی از تفاوت کلی میان ابعاد است.

جدول ۹. نتایج آزمون تعقیبی توکی برای مقایسه زوجی ابعاد

مقایسه زوجی	تفاوت میانگین (I-J)	خطای استاندارد	سطح معنی‌داری	حد پایین	حد بالا
اقتصادی - اجتماعی	۰/۲۵	۰/۰۵	۰/۰۰۱	۰/۰۸	۰/۴۲
اقتصادی - کالبدی	۰/۰۷	۰/۰۴	۰/۱۸۵	-۰/۰۲	۰/۱۶
اقتصادی - نهادی	۰/۰۱	۰/۰۴	۰/۹۹۲	-۰/۰۸	۰/۱۰
اجتماعی - کالبدی	-۰/۱۸	۰/۰۴	۰/۰۰۰	-۰/۲۷	-۰/۰۹
اجتماعی - نهادی	-۰/۲۴	۰/۰۴	۰/۰۰۰	-۰/۳۳	-۰/۱۵
کالبدی - نهادی	-۰/۰۶	۰/۰۴	۰/۳۲۷	-۰/۱۵	۰/۰۳

بر اساس نتایج آزمون تعقیبی توکی در جدول ۹، می‌توان دریافت که ابعاد مختلف تاب‌آوری به یک اندازه از فرآیند تبدیل روستا به شهر تأثیر نپذیرفته‌اند و تفاوت‌هایی میان آن‌ها وجود دارد. در گام نخست، مقایسه بین بعد اقتصادی و اجتماعی نشان داد که اختلاف میانگین این دو بعد برابر با ۰/۲۵ بوده که در سطح معناداری ۰/۰۰۱ معنادار گزارش شد. این نتیجه بیانگر آن است که تاب‌آوری اقتصادی به‌طور معناداری در سطحی بالاتر از تاب‌آوری اجتماعی قرار دارد و فرآیند شهر شدن توانسته است ظرفیت‌های اقتصادی این سکونتگاه‌ها را تقویت کند، درحالی‌که بعد اجتماعی کمتر از این تغییرات بهره‌مند شده و نسبت به سایر ابعاد در جایگاه ضعیف‌تری قرار گرفته است. در ادامه، مقایسه میان بعد اجتماعی و کالبدی اختلاف میانگینی معادل ۰/۱۸- را نشان می‌دهد که این تفاوت در سطح معناداری بسیار قوی ($p=۰/۰۰۰$) تأیید گردید. این یافته تأکید می‌کند که شاخص‌های کالبدی - زیربنایی پس از شهر شدن رشد قابل‌توجهی داشته‌اند، درحالی‌که شاخص‌های اجتماعی همچنان عقب‌تر مانده‌اند و نتوانسته‌اند هم‌پای زیرساخت‌های کالبدی ارتقا یابند. همین روند در مقایسه بعد اجتماعی با نهادی نیز تکرار می‌شود؛ به‌طوری‌که تفاوت میانگین ۰/۲۴- در سطح معناداری بسیار قوی ($p=۰/۰۰۰$) به دست آمد. این موضوع به‌وضوح نشان می‌دهد که ظرفیت‌های نهادی نسبت به مؤلفه‌های اجتماعی رشد بیشتری را تجربه کرده‌اند.

در مقابل، مقایسه میان سایر ابعاد نشان داد که اختلافات آن‌ها فاقد معناداری آماری است؛ به‌طوری‌که تفاوت میانگین بین بعد اقتصادی و کالبدی تنها ۰/۰۷ بوده است که در سطح معناداری ۰/۱۸۵ به معنای عدم تفاوت معنادار میان این دو بعد محسوب می‌شود. همچنین، مقایسه بین اقتصادی و نهادی نیز اختلافی برابر با ۰/۰۱ در سطح معناداری بسیار بالا و غیر معنادار ($p=۰/۹۹۲$) نشان داد که با فاصله اطمینان ۰/۰۸- تا ۰/۱۰ می‌توان گفت این دو بعد تقریباً هم‌سطح هستند

و به‌طور مشابه از تغییرات اداری-سیاسی ناشی از شهر شدن تأثیر پذیرفته‌اند. حتی مقایسه میان بعد کالبدی و نهادی نیز تنها اختلافی معادل ۰/۰۶- در سطح معناداری ۰/۳۲۷ داشته است که نشان‌دهنده عدم اختلاف معنادار میان این دو بعد است. در گام بعدی و برای درک اولویت‌های بهبود و شناسایی متغیرهایی که بیشترین و کمترین تأثیر را از تبدیل به شهر برده‌اند، از آزمون نا پارامتریک فریدمن استفاده گردید.

جدول ۱۰. رتبه‌بندی متغیرها بر اساس میزان بهبود (نتایج آزمون فریدمن)

رتبه	میانگین	متغیر	رتبه	رتبه	میانگین	متغیر
۱۰	۱۱/۲۳	کیفیت درآمد حاصله	۱۰	۱	۱۶/۸۲	بودجه اختصاص‌یافته
۱۱	۱۰/۷۶	امکان تغییر و کسب شغل جدید	۱۱	۲	۱۵/۹۳	دسترسی به منابع انرژی
۱۲	۱۰/۱۲	مشارکت در امور جمعی	۱۲	۳	۱۵/۲۴	بهبود وضعیت بهداشت و تغذیه
۱۳	۹/۸۷	تشکیل نهادهای مردم‌نهاد	۱۳	۴	۱۴/۸۷	تعداد افراد شاغل
۱۴	۹/۴۵	مسئولیت‌پذیری نهادها	۱۴	۵	۱۴/۱۲	برابری در توزیع امکانات
۱۵	۸/۹۳	امنیت شغلی	۱۵	۶	۱۳/۵۶	وضعیت مطلوبیت شبکه معابر
۱۶	۸/۲۱	دسترسی به مراکز بهداشتی	۱۶	۷	۱۲/۹۸	سطح تحصیلات
۱۷	۷/۶۴	میزان پس‌انداز خانوار	۱۷	۸	۱۲/۴۵	کیفیت و کمیت راه‌های مواصلاتی
۱۸	۶/۸۷	دسترسی به خدمات اعتباری	۱۸	۹	۱۱/۸۷	توان تأمین هزینه‌های خانوار
۱۹	۵/۱۲	دسترسی به نهادها	۱۹			

نتایج آزمون در جدول ۱۰ در سطح معناداری ۰/۰۰۰ نشان می‌دهد که بین متغیرهای مختلف تاب‌آوری از نظر میزان بهبود حاصل‌شده، تفاوت معناداری وجود دارد و این به معنای آن است که فرآیند شهر شدن به‌طور یکسان بر تمامی ابعاد و شاخص‌ها اثر نگذاشته و برخی متغیرها به‌طور برجسته‌تری ارتقا یافته‌اند، درحالی‌که برخی دیگر همچنان با ضعف و کاستی همراه هستند. بررسی دقیق‌تر رتبه‌بندی متغیرها نشان می‌دهد که بودجه اختصاص‌یافته با میانگین رتبه ۱۶/۸۲، دسترسی به منابع انرژی با ۱۵/۹۳ و بهبود وضعیت بهداشت و تغذیه با ۱۵/۲۴ در صدر جدول ۱۲ قرار دارند و بیشترین میزان بهبود را تجربه کرده‌اند؛ این امر بیانگر آن است که افزایش اعتبارات نهادی، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های پایه (آب، برق، گاز) و ارتقای خدمات بهداشتی، ملموس‌ترین نتایج سیاست تبدیل به شهر بوده و برای ساکنان به‌صورت عینی و روزمره قابل لمس است. در مقابل، متغیرهایی مانند دسترسی به نهادها با میانگین رتبه بسیار پایین ۵/۱۲ و دسترسی به خدمات اعتباری با ۶/۸۷ کمترین میزان بهبود را نشان داده‌اند. این یافته‌ها از اهمیت زیادی برخوردارند زیرا نشان می‌دهند که علی‌رغم تغییر وضعیت اداری و ارتقای سطح خدمات عمومی، دسترسی ساکنان به نهادهای اداری کلان و خدمات اعتباری و مالی برای توسعه کسب‌وکارها و سرمایه‌گذاری‌های خرد چندان بهبود نیافته است. چنین ضعف‌هایی می‌تواند در بلندمدت پایداری توسعه اقتصادی و نهادی این سکونتگاه‌ها را با چالش مواجه کند و مانع از تحقق کامل تاب‌آوری پایدار شود. همچنین متغیرهایی چون میزان پس‌انداز خانوار (۷/۶۴)، امنیت شغلی (۸/۹۳) و دسترسی به مراکز بهداشتی (۸/۲۱) نیز در رده‌های پایین قرار دارند که نشان می‌دهد به‌رغم افزایش درآمد و توسعه زیرساخت‌ها، توان پس‌انداز و امنیت شغلی خانوارها همچنان شکننده است و خدمات بهداشتی اگرچه بهبود یافته‌اند اما نتوانسته‌اند انتظارات ساکنان را به‌طور کامل برآورده کنند.

بحث

تحلیل یافته‌های این پژوهش حاکی از تأثیر دوسویه سیاست تبدیل روستا به شهر بر تاب‌آوری سکونتگاه‌های مورد مطالعه است. از یک‌سو، این تغییر اداری-سیاسی با ایفای نقش محرک ساختاری، به ارتقای معنادار تاب‌آوری کلی

انجامیده است. از سوی دیگر، بررسی ابعاد مختلف نشان می‌دهد این بهبود به صورت متوازن محقق نشده و الگوی تغییرات، بازتابی از اولویت‌های متفاوت در مداخلات برنامه‌ریزی است. در این میان، ابعاد اقتصادی و کالبدی-محیطی بیشترین سود را از این انتقال برده‌اند. تزریق منابع مالی، اجرای پروژه‌های عمرانی و گسترش چتر خدمات شهری، به صورت مستقیم در تقویت این ابعاد مؤثر بوده است. در مقابل، ابعاد اجتماعی و نهادی با بهبودی نسبی اما کم دامنه مواجه شده‌اند. به نظر می‌رسد ماهیت این سیاست عمدتاً معطوف به ارتقای شاخص‌های عینی و کالبدی بوده و بر تقویت مؤلفه‌های نرم‌افزاری مانند سرمایه اجتماعی، ظرفیت‌های نهادی محلی و مشارکت پایدار شهروندی تأثیر کمتری داشته است. بهبود مشاهده‌شده در بعد اجتماعی را می‌توان عمدتاً مرهون سرمایه اجتماعی پیشین و کنش‌های خودجوش جامعه محلی دانست، نه نتیجه مداخلات برنامه‌ریزی‌شده. این ناهم‌ترازی در بهبود ابعاد، یک نکته کلیدی را آشکار می‌سازد و آن این است که اگرچه سیاست تبدیل روستا به شهر در چارچوب پارادایم مرسوم توسعه موفق عمل کرده، اما برای دستیابی به تاب‌آوری پایدار و همه‌جانبه کافی نیست. تاب‌آوری واقعی تنها در سایه تلفیق سخت‌افزار توسعه (زیرساخت‌ها و اقتصاد) با نرم‌افزار آن (نهادهای قوی و سرمایه اجتماعی غنی) محقق می‌شود. این یافته با مطالعات پیشین که بر اهمیت توازن بین ابعاد عینی و ذهنی توسعه تأکید دارند، همسو است. به‌عنوان مثال، سلمانی و همکاران (۱۳۹۵) و محمدی و همکاران (۱۳۹۵) نشان دادند که ابعاد نهادی و اجتماعی نقش تعیین‌کننده‌ای در تاب‌آوری دارند و تقویت آن‌ها برای پایداری بلندمدت ضروری است. نتایج مطالعات احمدی و همکاران (۱۴۰۰) و تاج‌زاده و همکاران (۱۴۰۰) نیز بیانگر آن است که تبدیل روستا به شهر تأثیرات اقتصادی و کالبدی مثبت دارد اما در ابعاد اجتماعی و هویتی ممکن است فشار و تغییرات ناهمگون ایجاد کند. یافته‌های بین‌المللی نیز از جمله کاترینا (۲۰۲۳) و یوان و همکاران (۲۰۲۴) نشان می‌دهد که موفقیت تبدیل روستا به شهر در بلندمدت منوط به مدیریت نهادی، مشارکت جامعه محلی و حکمرانی مؤثر است. بنابراین، پژوهش حاضر همسو با این مطالعات نشان می‌دهد که تقویت هم‌زمان ابعاد سخت‌افزاری و نرم‌افزاری تاب‌آوری برای پایداری سکونتگاه‌های تازه شهر شده ضروری است. بنابراین، تداوم روند کنونی بدون توجه جدی به ابعاد اجتماعی و نهادی، ممکن است در بلندمدت پایداری دستاوردهای حاصل را با مخاطره مواجه سازد. این پژوهش بر ضرورت گذار از رویکردی صرفاً کالبدی-اقتصادی به رویکردی جامع‌نگر در سیاست‌گذاری‌های آتی تأکید می‌نماید. چنین رویکردی مستلزم طراحی برنامه‌های توانمندسازی نهادی، تقویت سازوکارهای مشارکت شهروندی و سرمایه‌گذاری هدفمند بر پروژه‌های تقویت سرمایه اجتماعی در کنار پروژه‌های عمرانی است.

نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش مؤید آن است که سیاست تبدیل روستا به شهر به‌عنوان یک مداخله ساختاری، توانسته است نقش مثبت و معناداری در ارتقای سطح کلی تاب‌آوری سکونتگاه‌های مورد مطالعه ایفا نماید. انتقال میانگین تاب‌آوری از وضعیت نامطلوب به سطح نسبتاً رضایت‌بخش، گویای ظرفیت این سیاست در تقویت توان مقابله‌ای جوامع محلی است. با این حال، واکاوی دقیق ابعاد مختلف، الگویی ناهمگون را آشکار می‌سازد که بازتاب‌دهنده تمرکز غالب مداخلات بر مؤلفه‌های عینی توسعه است. در این میان، ابعاد اقتصادی و کالبدی-محیطی با بیشترین میزان بهبود مواجه شده‌اند که حاصل مستقیم تزریق منابع و اجرای پروژه‌های عمرانی و خدماتی است. در مقابل، ابعاد اجتماعی و نهادی که زیربنای تاب‌آوری پایدار محسوب می‌شوند، بهبودی نسبی اما محدود را تجربه کرده‌اند. این ناهم‌ترازی نشان می‌دهد که دستاوردهای حاصل، هرچند ارزشمند، می‌توانند در بلندمدت به دلیل عدم تقویت هم‌زمان ظرفیت‌های نرم‌افزاری (مانند سرمایه اجتماعی، مشارکت پایدار و نهادهای محلی کارآمد) شکننده باقی بمانند. در نتیجه، می‌توان استدلال کرد که

اگرچه این سیاست در چارچوب پارادایم مرسوم توسعه موفق عمل کرده، اما برای دستیابی به تاب‌آوری همه‌جانبه و پایدار ناکافی است. تاب‌آوری واقعی در گرو تلفیق سخت‌افزار توسعه (زیرساخت‌ها و اقتصاد) با نرم‌افزار آن (نهادهای قوی، سرمایه اجتماعی و حکمرانی مشارکتی) است. بر این اساس، توصیه سیاستی کلیدی این پژوهش، گذار از رویکردی صرفاً کالبدی-اقتصادی به سوی رویکردی جامع‌نگر و یکپارچه است که در آن تقویت هم‌زمان و متوازن تمامی ابعاد تاب‌آوری، به‌ویژه ابعاد اجتماعی و نهادی، در کانون توجه برنامه‌ریزان قرار گیرد. تنها در این صورت است که سکونتگاه‌های تازه شهر شده می‌توانند نه تنها در برابر شوک‌های کنونی، بلکه در مواجهه با چالش‌های پیچیده آینده نیز مقاوم و تاب‌آور باقی بمانند.

در نهایت با توجه به نتایج حاصله، جهت بهبود وضعیت تاب‌آوری روستا شهرهای مورد مطالعه با توجه به وضع موجود تاب‌آوری آن‌ها، پیشنهادهایی به تفکیک هر بعد در زیر ارائه می‌گردد:

۱. بعد اجتماعی: تمرکز اصلی باید بر توانمندسازی اقتصادی-اجتماعی گروه‌های آسیب‌پذیر از طریق اعطای وام‌های اشتغال‌زایی هدفمند، توسعه مشاغل خانگی و گسترش پوشش بیمه‌های اجتماعی باشد. همچنین تقویت زیرساخت‌های آموزشی و فرهنگی ویژه زنان و جوانان، و بهره‌گیری از سرمایه فرهنگی بومی برای تقویت انسجام اجتماعی، از اولویت‌های کلیدی است.

۲. بعد اقتصادی: ضروری است با خروج از اقتصاد تک‌بعدی، بر پایه مزیت‌های ذاتی هر منطقه، فعالیت‌های اقتصادی به‌ویژه گردشگری، از حالت فصلی خارج شده و با سرمایه‌گذاری در بازاریابی و ایجاد صنایع تبدیلی کوچک، به سمت تنوع‌بخشی و ایجاد امنیت شغلی پایدار، به‌ویژه برای زنان، حرکت شود.

۳. بعد کالبدی-زیرساختی: علاوه بر توزیع عادلانه و افزایش مراکز خدماتی، برنامه‌ریزی فضایی از ضرورت‌های اصلی است. این امر شامل مقاوم‌سازی ساختمان‌های حیاتی به‌عنوان پناهگاه، ایجاد فضاهای باز امن متناسب با توپوگرافی منطقه و سازمان‌دهی مجدد مکانی نهادهای اداری بر اساس اصول دسترسی و توزیع بهینه فضایی است.

۴. بعد نهادی: تحقق تاب‌آوری پایدار در گرو نهادینه‌سازی رویکرد پیش‌گیرانه است. این مهم از طریق آموزش مستمر مدیران و جامعه محلی در زمینه مدیریت چرخه کامل بحران، تقویت نهادهای مردمی، ادغام شاخص‌های خطرپذیری و تاب‌آوری در طرح‌های توسعه شهری و به‌کارگیری مطالعات آینده‌پژوهی برای تدوین راهبردهای تاب‌آوری بلندمدت امکان‌پذیر خواهد بود.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

سهام نویسندگان در پژوهش

نویسندگان در تمام مراحل و بخش‌های انجام پژوهش سهم برابر داشتند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند به‌ویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقالات را انجام دادند تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

- احمدی، منیژه؛ جهانسوزی، مهری و دهقانی، ندا. (۱۴۰۰). تأثیر تبدیل روستا به شهر بر توسعه نواحی روستایی: مطالعه موردی شهر سلطان‌آباد. *نشریه روستا و توسعه*، ۲(۲۴)، ۳۵۳-۳۷۰. <https://doi.org/10.30490/rvt.2020.342749.1216>
- ایزدی خرامه، حسن. (۱۳۸۰). *تبدیل روستا به شهر و نقش آن در توسعه روستایی مردمطالعه: استان فارس*. دانشگاه تربیت مدرس؛ رساله دوره دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی؛ تهران
- افتخاری، عبدالرضا و ایزدی خرامه، حسن. (۱۳۸۰). تحلیلی بر رویکردهای مکان‌یابی و توزیع خدمات در مناطق روستایی. *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، ۱۶(۳)، ۶۶-۳۰
- پاپلی یزدی، محمدحسین و ابراهیمی، محمد امیر. (۱۳۸۷). *نظریه‌های توسعه روستایی*. چاپ پنجم. تهران: انتشارات سمت.
- پرتوی، پروین؛ بهزادفر، مصطفی و شیرانی، زهرا (۱۳۹۵). طراحی شهری و تاب‌آوری اجتماعی (بررسی موردی: محله جلفا اصفهان). *دو فصلنامه معماری و شهرسازی*، ۹(۱۷)، ۹۰-۱۱۶. <https://doi.org/10.30480/aup.2016.323>
- تاج‌زاده، زهره؛ ایمانی جاجرمی، حسین؛ میرزایی، حسین و زنگنه شهرکی، سعید (۱۴۰۱). دلایل و پیامدهای تبدیل روستا به شهر از نگاه روستاییان با تأکید بر ساختار اجتماعی و هویتی (مورد مطالعه: قلعه‌نو). *توسعه محلی (روستایی-شهری)*، ۱۴(۲)، ۳۷۰-۳۵۳. <https://doi.org/10.22059/jrd.2022.340067.668707>
- داداش‌پور، هاشم. (۱۳۹۴). سنجش ظرفیت‌های تاب‌آوری در مجموعه شهری قزوین. *دو فصلنامه علمی و پژوهشی مدیریت بحران*، ۴(۲)، ۸۴-۷۳. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23453915.1394.4.2.6.6>
- دربان آستانه، علیرضا و محمودی، منیژه. (۱۳۹۵). ارزیابی کیفیت زندگی در روستا-شهرهای جدید (مطالعه موردی: شهر بانوره). *فصلنامه جغرافیا و توسعه*، ۱۴(۴۲)، ۲۱۸-۱۹۹. <https://doi.org/10.22111/gdij.2016.2351>
- رضایی، محمدرضا. (۱۳۹۲). ارزیابی تاب‌آوری اقتصادی و نهادی جوامع شهری در برابر سوانح طبیعی (مطالعه موردی: زلزله محله‌های شهر تهران). *دو فصلنامه علمی-پژوهشی مدیریت بحران*، ۲(۱)، ۳۸-۲۷.
- رضایی، محمدرضا؛ سربای، محمدحسین و بسطامی‌نیا، امیر. (۱۳۹۵). تبیین و تحلیل مفهوم تاب‌آوری و شاخص‌ها و چارچوب‌های آن در سوانح طبیعی. *دو فصلنامه دانش‌پیشگیری و مدیریت بحران*، ۶(۱)، ۴۶-۳۲.
- رضوانی، محمدرضا؛ منصوریان، حسین و احمدی، فاطمه. (۱۳۸۸). ارتقای روستا به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی (مطالعه موردی: شهرهای فیروزآباد و صاحب در استان‌های لرستان و کردستان). *فصلنامه پژوهش‌های روستایی*، ۱(۱)، ۶۵-۳۳
- زنگنه، یعقوب؛ سمیعی پور، داوود و حمیدیان، علیرضا. (۱۳۹۲). تبدیل روستا به شهر و نقش آن در توسعه منطقه‌ای و تحولات نظام شهری مطالعه موردی: استان خراسان رضوی). *فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، ۴(۱۳)، ۳۶-۱۷.
- زیاری، کرامت‌الله و رمضان‌زاده، رقیه. (۱۳۹۲). روستا شهر و نقش آن در تعادل بخشی ناحیه‌ای (مطالعه موردی: شهرستان بروجرد). *چشم‌انداز جغرافیایی در مطالعات انسانی*، ۸(۲۴)، ۳۷-۱۷.
- سلمانی، محمد؛ کاظمی ثانی، نسرین؛ بدری، سید علی و مطوف، شریف. (۱۳۹۵). شناسایی و تحلیل تأثیر متغیرها و شاخص‌های تاب‌آوری: شواهدی از شمال و شمال شرقی تهران. *نشریه تحلیل فضایی مخاطرات محیطی*، ۳(۲)، ۲۲-۱.
- شریفی‌نیا، زهرا و نورا، محمدرضا. (۱۳۸۹). بررسی نقش شهرهای کوچک در توسعه روستایی با استفاده از روش تحلیل شبکه (مطالعه موردی: دهستان نظام‌آباد شهرستان آزادشهر). *فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، ۳(۱)، ۹۳-۱۰۱
- زنگنه شهرکی، سعید. (۱۳۹۲). فرآیند تبدیل نقاط روستایی به شهر در مقیاس ملی و پیدایش خام شهرها. *فصلنامه پژوهش‌های روستایی*، ۴(۳)، ۵۵۷-۵۳۵. <https://doi.org/10.22059/jrur.2013.36493>
- فال سلیمان، محمد؛ اسکندری ثانی، محمد و رضایی نسب، آزاده. (۱۴۰۰). تبدیل روستا به شهر و ابعاد اثرات آن در فضا (مورد مطالعه: شهرهای زیارت و لوجلی شهرستان شیروان). *فصلنامه روستا و توسعه پایدار فضا*، ۲(۴)، ۱۲۳-۱۰۱. <https://doi.org/10.22077/vssd.2022.4996.1067>

قنبری، یوسف و برقی، حمید. (۱۳۸۸). تحلیلی بر رویکرد کارکردهای شهری در توسعه روستایی با تأکید بر مدل یوفرد. نشریه راهبرد یاس، ۲۰، ۱۹۵-۲۰۱.

محمدی، اکبر؛ آشوری، کسری و رباطی، بشیر (۱۳۹۵). تبیین و ارزیابی مؤلفه‌های تاب‌آوری نهادی و اجتماعی در سکونتگاه‌های خودانگیخته شهری (مطالعه موردی: نایسر سنندج). فصلنامه مطالعات شهری، ۶(۲۲)، ۷۵-۸۸.

References

- Abou-Korin, A. (2014). Small-size urban settlements: Proposed approach for managing urban future in developing countries of increasing technological capabilities, the case of Egypt. *Ain Shams Engineering Journal*, 5(2), 377–390.
- Ahmadi, M., Jahansozi, M., & Dehghani, N. (2021). The impact of village-to-city conversion on the development of rural areas: A case study of Soltanabad city. *Journal of Village and Development*, 24(2), 353–370. <https://doi.org/10.30490/rvt.2020.342749.1216>. [in Persian]
- Bruneau, M., Chang, S. E., Eguchi, R. T., Lee, G. C., O'Rourke, T. D., Reinhorn, A. M., ... Von Winterfeldt, D. (2003). A Framework to Quantitatively Assess and Enhance the Seismic Resilience of Communities. *Earthquake Spectra*, 19(4), 733–752. <https://doi.org/10.1193/1.1623497>
- Chaudhari, K. B. (2018). *Urbanization and social change in India: Impact on community structures and identities*. *International Journal of Social Impact*. 3(3), 107-115. Retrieved from: <https://ijsi.in/articles/urbanization-and-social-change-in-india-impact-on-community-structures-and-identities/>
- Cutter, S. L., Ash, K. D., & Emrich, C. T. (2010). The geographies of community disaster resilience. *Global Environmental Change*, 20(4), 598–606. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2014.08.005>
- Cutter, S. L., Barnes, L., Berry, M., Burton, C., Evans, E., Tate, E., & Webb, J. (2008). A place-based model for understanding community resilience to natural disasters. *Global Environmental Change*, 18(4), 598–606. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2008.07.013>
- Dadashpour, H. (2015). Assessing resilience capacities in the Qazvin urban complex. *Journal of Crisis Management*, 4 (2), 73–84. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23453915.1394.4.2.6.6>. [in Persian]
- Darban Astaneh, A., & Mahmoudi, M. (2016). Assessing the quality of life in new rural-towns (Case study: Banoureh city). *Geography and Development*, 14 (42), 199–218. <https://doi.org/10.22111/gdij.2016.2351>. [in Persian]
- Datta, R. (2004). Territorial Integration: An Approach to address Urbanising Villages in the Planning for Delhi Metropolitan Area, India. *40th ISoCaRP Congress 2004*. https://www.isocarp.net/Data/case_studies/427.pdf
- Eftekhari, A. & Izadi Kharrameh, H. (2001). An analysis of location and service distribution approaches in rural areas. *Geographical Research Quarterly*, 16 (3), 30–66. [in Persian]
- Fal Soleiman, M., Eskandari Sani, M., & Rezaei Nasab, A. (2021). Village-to-city conversion and its impact dimensions in space (Case study: Ziarat and Lojali cities in Shirvan county). *Journal of Village and Sustainable Spatial Development*, 2 (4), 101–123. <https://doi.org/10.22077/vssd.2022.4996.1067>. [in Persian]
- Ghanbari, Y., & Barghi, H. (2009). An analysis of the urban functions approach in rural development with an emphasis on the UFRD model. *Rahbord-e Yas*, 20, 195–201. [in Persian]
- Izadi Kharrameh, H. (2001). *Village-to-city conversion and its role in rural development: A case study of Fars province* [Unpublished doctoral dissertation]. Tarbiat Modares University. [in Persian]
- Katherina, L. K. (2023). Rural-to-urban reclassification and its impact on urbanization in Indonesia: A case study of West Java Province. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 1263(1), 012015.
- Mohammadi, A., Ashouri, K., & Rabati, B. (2016). Explanation and evaluation of institutional and social resilience components in informal urban settlements (Case study: Naysar, Sanandaj). *Urban Studies Quarterly*, 6 (22), 75–88. [in Persian]
- Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B., Wyche, K. F., & Pfefferbaum, R. L. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster

- readiness. *American Journal of Community Psychology*, 41, 127–150. <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9156-6>
- Papoli Yazdi, M. H., & Ebrahimi, M. A. (2008). *Theories of rural development* (5th ed.). Tehran: Samt Publications. [in Persian]
- Partovi, P., Behzadfar, M., & Shirani, Z. (2016). Urban design and social resilience (Case study: Jolfa neighborhood, Isfahan). *Journal of Architecture and Urban Planning*, 9 (17), 90–116. <https://doi.org/10.30480/aup.2016.323>. [in Persian]
- Rezaei, M. R. (2013). Assessing the economic and institutional resilience of urban communities against natural disasters (Case study: Earthquake in Tehran neighborhoods). *Journal of Crisis Management*, 2 (1), 27–38. [in Persian]
- Rezaei, M. R., Saraei, M. H., & Bastami Nia, A. (2016). Explanation and analysis of the concept of resilience and its indicators and frameworks in natural disasters. *Journal of Prevention and Crisis Management Knowledge*, 6 (1), 32–46. [in Persian]
- Rezvani, M. R., Mansourian, H., & Ahmadi, F. (2009). Village promotion to city and its role in improving the quality of life of local residents (Case study: Firozabad and Saheb cities in Lorestan and Kurdistan provinces). *Journal of Rural Research*, 1 (1), 33–65. [in Persian]
- Sadeka, S.Reza,M, Mohamad,M,& kabir,S (2013). Livelihood vulnerability due to disaster: Strategies for building disaster resilient livelihood. *2nd International Conference on Agricultural, Environment and Biological Sciences (ICAEBS'2013)*, Dec. 17-18, Pattaya (Thailand), 95–101. <https://doi.org/10.13140/2.1.4587.0085>
- Salmani, M., Kazemi Sani, N., Badri, S. A., & Motovvaf, S. (2016). Identification and analysis of the impact of resilience variables and indicators: Evidence from north and northeast Tehran. *Journal of Spatial Analysis of Environmental Hazards*, 3 (2), 1–22. [in Persian].
- Sharifinia, Z., & Nora, M. R. (2010). Investigating the role of small towns in rural development using network analysis method (Case study: Nezamabad rural district, Azadshahr county). *New Attitudes in Human Geography*, 3 (1), 93–101. [in Persian]
- Tajzadeh, Z., Imani Jajarmi, H., Mirzaei, H., & Zanganeh Shahraki, S. (2022). Reasons and consequences of village-to-city conversion from the villagers' perspective with an emphasis on social and identity structure (Case study: Ghaleh Nou). *Local Development (Rural-Urban)*, 14 (2), 353–370. <https://doi.org/10.22059/jrd.2022.340067.668707>. [in Persian]
- Tanner, T., Lewis, D., & Wrathall, D. (2015). Livelihood resilience in the face of climate change. *Nature Climate Change*, 5, 23–26. <https://doi.org/10.1038/NCLIMATE2431>
- UNISDR. (2015). *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030*. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. [UN Doc. A/CONF.224/CRP.1](https://www.unisdr.org/we/inform/publications-and-communications/43866)
- Yuan, D., Yau, Y., & Bao, H. (2024). Urban village redevelopment in China: Conflict formation and management from a neo-institutional economics perspective. *Cities*, 145, 104710. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2023.104710>
- Zanganeh Shahraki, S. (2013). The process of converting rural settlements into cities at the national scale and the emergence of raw cities. *Rural Research Quarterly*, 4 (3), 535–557. <https://doi.org/10.22059/jrur.2013.36493>. [in Persian]
- Zanganeh, Y., Samiei Pour, D., & Hamidian, A. (2013). Village-to-city conversion and its role in regional development and urban system transformations (Case study: Khorasan Razavi Province). *Journal of Geographical Studies of Arid Regions*, 4 (13), 17–36. [in Persian]
- Ziari, K., & Ramazanzadeh, R. (2013). Rural-town and its role in regional balance (Case study: Borujerd county). *Geographical Landscape of Human Studies*, 8 (24), 17–37. [in Persian]